

A TÉRSÉGI FEJLŐDÉS TÁRSADALMI KIHÍVÁSAI (EGY ÚJ KUTATÓCSOPORT FELADATAI)

(Social Challenges of Spatial Development –
Missions of a Research Group)

SZIRMAI VIKTÓRIA

Kulcsszavak:

Közép-dunántúli régió globalizáció versenyképesség urbanizáció társadalmi konfliktusok

Ebben a tanulmányban a térségi fejlődésnek azokat a társadalmi kihívásait, illetve kutatási problémáit foglaljuk össze, amelyek az első év helyzetfeltáró munkája eredményeként fogalmazódtak meg, amelyek komplex tudományos igényű vizsgálata Fejér megye és Székesfehérvár megyei jogú város számára is fontosak, és amelyekkel kapcsolatban feltártak konkrét segítséget adhatnak a térségi fejlődés akadályainak elhárításában, a kezelés eszközeinek a kidolgozásában, és amelyek esetében a konkrét kutatás is megindult.

Bevezetés

A 2000. szeptember 1-jén megalakult MTA RKK NYUTI Közép-dunántúli Kutatócsoport munkáját több hosszú távú stratégiai kutatási cél határozta meg. Ezek közül a legfontosabbak Székesfehérvár megyei jogú város, illetve Fejér megye, a Közép-dunántúli régió területi, területfejlesztési, gazdasági, társadalmi, környezeti folyamatainak, problémáinak, konfliktusainak, a vonatkozó tendenciáknak tudományos igényű feltárása, a regionális, a megyei, a városi fejlesztési döntések településtudományi háttérének a megalapozása, a Közép-dunántúli régió szerveződéseit meghatározó gazdasági, társadalmi folyamatok elemzése, a regionális szerveződés támogatása, a feltárt ismeretek és eredmények hozzáférhetőségének biztosítása az eredmények gyakorlati alkalmazásában érdekelt helyi, megyei, illetve regionális partnerek és a tudományos szereplők számára, a város, a megye, a régió és a nemzetközi, illetve hazai szaktudományos közélet kapcsolatainak gazdagítása, tudományos fórumok, konferenciák szervezése. Végül, de nem utolsósorban a kutatócsoport hazai és nemzetközi szakmai tekintélyének megalapozása.

Az eltelt időszak minden feladat esetén előrelépést hozott, a csoport minőségi munkájához nélkülözhetetlen infrastrukturális feltételeket megteremtettük, a hazai és a nemzetközi szakmai kapcsolataink folyamatosan bővülnek, számos konferenciát, tudományos vitautulást rendeztünk, rangos folyóiratokban publikálunk.

A kutatómunka is megkezdődött, korábbi vizsgálati eredmények újraelemzése, az állandó sajtófigyelés, a terepbejárás és a saját, új empirikus vizsgálataink eredményeként egyre több a térségi ismeretünk.

A térség jövőjének problematikája

A térséget elemző dokumentációból, statisztikai és egyéb vizsgálati eredményekből is nyilvánvaló, hogy a hazai modernizáció, a rendszerváltást követő gazdasági és társadalmi átalakulás Fejér megye és Székesfehérvár fejlődési, fejlesztési lehetőségeinek kibővülését okozta. Fejér megye gazdasági bázisa szerint a kilencvenes évek közepére megtörtént a gazdaság és a társadalom átstrukturálódása, kialakultak az új növekedési irányok. Közismert, hogy az átalakulás – a külföldi tőkebefektetésekre alapozott gazdasági szerkezetváltás eredményeként – különösen Székesfehérvár esetében volt sikeres. A székesfehérvári modell azóta is számos település számára kínálja a gazdasági és társadalmi problémák megoldásának útját, követendő példaként jelenik meg.

A korábbi vizsgálati anyagokból kiderülnek azonban árnyoldalak is, a területi különbségek mélyülése, egyes kistérségek gazdasági, társadalmi hátrányai, a régió, a megye, Székesfehérvár jelentős belső fejlettségi differenciáltságai.

A hazai regionális kutatások alapján is ismert, hogy a magyarországi gazdasági átmenet térségekként és településekként igen eltérő módon zajlik. Részben az örökölt gazdasági (és társadalmi) fejlettségbeli sajátosságok, részben a piacgazdaság kialakulásának eltérései miatt. A szociológiai kutatások pedig az átalakulás társadalmi következményeit, a gazdasági szerkezetváltás területi és egyéb előnyeit élvező társadalmi csoportokat, az előnyökből kimaradó hátrányokkal sújtott rétegek problematikáját tárták fel. A szóban forgó térség esetében azonban az utóbbi problémák kevésbé feltártak, amelyek részletes vizsgálatára már csak azért is szükség van, mert támogató társadalmi erők nélkül a térségi fejlődést nem lehet megvalósítani.

A csoport munkáját megalapozó tudományos koncepció szerint a közeljövő elemzéseinek mindenképp arra kell választ adniuk, hogy a már lejátszódott folyamatok milyen hatással lehetnek a jövőbeni átalakulásokra, milyen új folyamatok érzékelhetőek, mi jellemzi a változások keretében kibontakozó területi, társadalmi trendeket, a trendekhez kapcsolódó társadalmi, gazdasági, környezetvédelmi és egyéb feszültségeket. Az eddigi kutatások még nem tárták fel teljes körűen, hogy a polgári átmenet, a piaci társadalom kiépülése, a globális urbanizáció mai tendenciái, a nemzetközi gazdasági és társadalmi hatások, a gazdasági globalizáció, az európai integráció milyen ellentmondásos folyamatokat hoztak létre a közép-dunántúli térszerkezetben. Mi jellemző a területi társadalmi egyenlőtlenségek modern struktúráira, a város és a vidék részben újraszerveződött, részben enyhült egyenlőtlenségeire. Az új folyamatok milyen jövőbeni forgatókönyveket ígérnek, és mi ebben a társadalmi szereplők felelőssége és lehetősége.

A globalizáció problematikája

A nemzetközi és a hazai szakirodalmak szerint a magyarországi gazdasági átmenet (a helyi sajátosságok mellett) alapvetően két nagy gazdaságfejlesztési stratégia alapján bontakozott ki. Az első esetben a helyi intézmények, közte az önkormányzatok is arra törekcsenek, hogy külső magántőkét, elsősorban a külföldi tőkebefektetőket vonjanak be a térségi, települési gazdaságba. A második esetben a helyi intézmények a legkülönbözőbb, közvetett vagy közvetlen központi támogatások alapján valósítják meg a gazdasági szerkezetváltást (Keune 2001, 12).

A kialakult gazdaságfejlesztési stratégiákat több tényező is magyarázza, mindenekelőtt kényszerpályák, továbbá értékpreferenciák, eltérő problémakezelési módok, ideológiák, szakma kultúrák, intézményi és társadalmi érdekeltségek. A kényszerpályákra utal, hogy a települések, térségek történeti adottságaik, infrastrukturális jellegzetességeik, a hazai és a térségi tőke megjelenése, a földrajzi helyzet, a munkaerő-piaci jellegzetességei alapján (voltak) képesek „dönteni” arról, hogy milyen gazdaságfejlesztési stratégiát kövcsenek. A területi kutatások szerint a jelzettek szempontjából kedvezőbb adottságú települések, térségek inkább az első változat szerint indultak fejlődésnek, míg a kedvezőtlenebb helyzetben lévőknek maradt a második változat (sokszor annak is csak a reménye).

A szakmai érvek talán nagyobb része állítja, hogy a külföldi tőke bevonására építő gazdaságfejlesztési stratégia a siker, a gyors gazdasági átalakulás, a társadalmi fejlődés, a globális gazdaságba, illetve az európai városhálózatba történő integráció útja (Keune 2001, 13). Tegyük hozzá, hogy társadalmi érdekek sokasága támogatta ezt a stratégiát. A rendszerváltás után az alacsonyabb társadalmi státuszú társadalmi csoportok számára a legfontosabb érték a munkaalkalmak biztosítása volt. A globális gazdasági hatások, a multinacionális vállalatok (közte Fejér megyei) megjelenése a munkanélküliség problémáinak gyors kezelését adták. A középosztálybeliek támogatását a fogyasztási igények, az ehhez szükséges magas jövedelem és termék-kínálat hozta. A régi és az új elitcsoportok pedig szakmai tudásukból, mindennapi kultúrájukból (nyelvismeretükből) adódóan, életforma elvárásaik alapján is kiemelten a külföldi tőke bevonására építő gazdaságfejlesztési stratégiákban, illetve a gyors fejlődés akkor konkrétan meglévő feltételeiben voltak érdekeltek.

Az állam megváltozott szerepei következtében a területfejlesztés decentralizációja során kialakult új helyi intézményeknek, az önkormányzatoknak is többnyire hasonlóak voltak az érdekei, a helyi tőkehiány, a polgárosodás lassúsága, a szűkös önkormányzati erőforrások viszonyai között a globális, piaci hatások érvényesülése adta a viszonylagos mozgás és függetlenedés lehetőségét, legalábbis a korábbi állami függésektől. Mindezek együttesen eredményezték a globalizációra, a külföldi tőkebefektetésekre épülő gazdaságfejlesztési stratégiák szinte közkonszenzusra alapozott elfogadottságát.

Miközben egyre többen vitatják ezt a stratégiát, a szakmai érvek is sokasodnak a szakirodalomban, a külföldi tőkebefektetések negatív hatásai és konfliktusai láttán

(Makó–Ellingstad 1999). Az ellenérzések és vita érvek részben gazdasági jellegűek. Az ellenérzéseket azok a vizsgálati eredmények adják, amelyek szerint a külföldi nagyvállalatok nem integrálódnak sem a helyi, sem pedig a térségi gazdaságba (illetve csak igen kis szegmentjét integrálják annak). Nem igazán dinamizálják a térség munkaerőpiacát, csupán az olcsó és a szakképzetlen munkaerőt használják fel. S ezt a civil társadalmak, a szakszervezetek gyengesége miatt tudják megtenni (Keune 2001; Nemes Nagy 2001).

Az ellenérvek másik részét a gazdaságfejlesztési stratégia kedvezőtlen társadalmi következményei, társadalmi konfliktusai, a globalizációban szerveződő társadalmi egyenlőtlenségek, a gazdaság fejlődését is akadályozó társadalmi, környezeti feszültségek váltják ki.

A Közép-dunántúli régió, Fejér megye, Székesfehérvár jövőbeni fejlődése szempontjából is fontos kutatási problematika a globális gazdaság térségi hatásmechanizmusainak a feltárása, a globális és a lokális gazdaság viszonya, közte a multinacionális vállalatok térségben elfoglalt helye és szerepe. A nemzetközi szakirodalmak vonatkozó eredményei, de a külföldi tőkebefektetésekre alapozott gazdaság és térségfejlesztési stratégiák hatásait vizsgáló hazai esettanulmányok is a függés problematikájára, a globális tényezők, a nemzetközi piac és gazdaság igényei szerint alakuló folyamatokra mutatnak rá. A függések az érintett térségek vezetőinek és társadalmainak a beállítottságaiban, a félelmeikben is megmutatkoznak, a „mi lesz, ha elmennek?” – kérdésében.

Egyre több szakértő veti fel, hogy a térségek hosszú távú, egyben autonómabb fejlődését csak a globális és a lokális gazdaság egyensúlya, a multinacionális vállalatok, illetve a kis- és középvállalkozók érdekeit is érvényesíteni képes gazdaságfejlesztési stratégiák képesek megteremteni. Csak ez biztosíthatja a gazdasági előnyök területi kiterjedését, a kedvező hatásoknak kitett társadalmi csoportok számának a növelését, a gazdasági és a társadalmi fejlődés összhangját, az érintett társadalmak életminőségének javulását.

A globális gazdaság térségi összefüggéseinek a feltárása érdekében a multinacionális vállalatok gazdasági és társadalmi hatásait a kutatócsoport 2001-ben kezdte el vizsgálni. A több éves kutatás a multinacionális cégek problematikáját több metszetben kívánja feltárni. Ezért egyrészt a globális folyamatoknak a multinacionális cégek jelenlétén keresztül érvényesülő hatásait, a globális gazdasági érdekeknek a térség gazdasági, társadalmi és térszerkezeti fejlődésére gyakorolt következményeit és konfliktusait vizsgálja. Másrészt a térség globális gazdaságra gyakorolt hatásainak a feltárására is törekszik, többek között éppen a térségi függés és az autonómia problematika megközelítése céljából. A térség globális gazdaságra gyakorolt hatásait a transznacionális cégek és a térség gazdasági, társadalmi kapcsolatrendszerain, a globális és a lokális folyamatok integrációján keresztül közelítjük.

Ez utóbbi kutatási probléma megfogalmazásakor főként arra vagyunk kíváncsiak, hogy az érintett helyi társadalmakra milyen hatással van (volt) a multinacionális cégek jelenléte. Mely térségi és társadalmi csoportok a kedvezményezettjei a

globális gazdaság megjelenésének, kik jártak jól, kik jártak rosszul. Melyek azok a térségek, ahol a globalizáció következtében megindult a fejlődés, és mit jelent ez a fejlődés. Milyen módon változott meg a politikai, a gazdasági, a civil elit hatalmi és gazdasági súlya, melyek az egzisztenciális következmények. Az integráció szempontjából az is fontos kérdés, hogy az érintett társadalmi aktoroknak melyek voltak a globális gazdasággal kapcsolatos reményeik, elvárásaik, és ezekből melyek teljesültek és melyek nem.

Feltevésünk szerint a globális gazdaság meggyengítette a gazdasági, a politikai elit, de a középosztály egyes szakmai csoportjait is. A multinacionális vállalatok jelenléte új típusú bér és hatalmi egyenlőtlenségeket, a korábbi döntéshozók kizorultságát hozta. Nagyon sokan kényszerültek szakmaváltására, a multinacionális cégek magyar menedzsmentje szaktudásához képest alacsonyabb beosztásban, kisebb szakismereteket igénylő munkakörben dolgozik. A külföldi alkalmazottakhoz képest rosszabbak a lakás- és a lakóhelyi körülményeik, jövedelmük alacsonyabb. A tatabányai kutatásunk eredményei erre mutatnak (Szirmai–A. Gergely–Baráth–Molnár–Szépvölgyi 2001). A politikai elit lehetőségeire is ellentmondásosak a hatások. A térségi politikusok befolyását ugyan növelte, hogy a multinacionális vállalatok menedzsmentje (általában) nem vesz részt a térségi politikában, miközben az egyik legfontosabb szociális feszültséget, a munkanélküliség veszélyeit jelentős mértékben enyhítette. A tényleges befolyásukat azonban csökkenti, hogy a térségek jövője egyelőre a transznacionális cégcsoportok mai és jövőbeni stratégiájától függ.

A kutatás során azt is vizsgáljuk majd, hogy milyen (társadalmi, gazdasági, politikai) kapcsolatban vannak a multinacionális vállalatok a társadalmi-gazdasági térrel, a különböző társadalmi szereplőkkel, így az önkormányzatokkal, a politikai pártokkal, az elit csoportokkal, a térségi gazdaság képviselőivel, a kis- és középvállalkozókkal, a helyi társadalmi közélettel. Milyen külső és belső tényezők határozzák meg ezt a kapcsolatrendszert: a globalizáció, a vállalatok nemzetközi érdekeltségei, a versenyképesség gazdasági, társadalmi faktorai, a menedzsment érdekeltségei vagy a térségi helyi folyamatok is, a térség, a város vonzó társadalmi, kulturális arculata, különböző szolgáltatások (éttermek, üzletek) vagy éppen a főváros közelsége? A kutatás arra is kiterjed, hogy a transznacionális vállalatok térségi képviselői, a külföldi és a magyar menedzsment számára a térség csak munkahelyet (piacot), vagy életteret, lakóhelyet is jelent-e?

A kutatás eddigi eredménye 2001-ben, a multinacionális vállalatok telephelyválasztási stratégiáját meghatározó tényezők, illetve a jövőbeni elképzeléseket és stratégiákat meghatározó szempontok vizsgálata. Az első évben a nemzetközi eredmények összegzésére összpontosítottunk, miközben a transznacionális cégek térségi gazdasági és társadalmi kapcsolatainak feltárása is megkezdődött (részben kérdőíves, részben mélyinterjúk módszerekkel). A kutatás részletes eredményeit Baráth, Molnár, Szépvölgyi cikke mutatja be.

A versenyképesség problematikája

A térség központi problematikája, hogy milyen gazdasági, társadalmi, politikai, hatalmi (érdekérvényesítési) tényezők biztosítják a megye, a város, a régió hosszú távú és versenyképes fejlődését, illetve, hogy milyen módon lehet Fejér megye és Székesfehérvár versenyképességén keresztül az európai integrációt, Székesfehérvár esetében az európai városok hálózatába történő integrációt is támogatni?

A kutatók számára az adott problematika többféle kérdést is felvet, részben azt, hogy milyen folyamatok okozták egyes térségek versenyképességét (sikerét, fejlődését), és milyen tényezők váltották ki más térségek esetében a versenyképesség esélyeinek romlását, a gazdasági, társadalmi leromlást, az integráció nehézségeit. A legfontosabb kérdés azonban, hogy mi a versenyképesség, a siker fogalma, melyek a főbb dimenziók, és mi a versenyképesség társadalmi tartalma. Milyen viszony van a versenyképesség, a versenypozíció és az érintett társadalmi csoportok között; milyen hatással van (inkább lehet) a hosszú távú versenyképesség fenntartására a társadalmi részvétel, az érintett társadalmi és térségi szereplők kooperációja, a társadalmi érdekellentétek kezelése.

Véleményünk szerint a versenyképesség értelmezéséhez komplex megközelítésre van szükség, amely a gazdasági és a földrajzi, területi típusú megközelítések kiegészítését, a társadalmi és politikai, hatalmi összefüggések kimunkálását, az ún. humán erőforrás problematika kiszélesítését, szociológiai felfogását is feltételezi. Ezért a konkrét kutatások során fel kell tárni a versenyképesség, a siker területi szintű problematikáját, meg kell tudni, hogy az érintett szereplők számára mit jelentenek ezek a fogalmak, mit értenek sikeren, versenyképességen. A tatabányai kistérség esetében készült vizsgálati eredmények például egyértelműen arra utalnak, hogy az átalakulás különböző szakaszai, a kilencvenes évek válságkezelése, majd a kilencvenes évek végétől kibontakozó fellendülés időszakai más és más értelmezését adják a folyamatoknak, társadalmi szereplőkként is eltérő a térségi siker felfogás (Szirmai–A. Gergely–Baráth–Molnár–Szépvölgyi 2001).

Az MTA RKK Közép-dunántúli Kutatócsoportja és a Friedrich Naumann Alapítvány által Székesfehérváron megrendezett „Fejlődő városi térségek” c. konferencián elhangzott előadások egyértelműen arra mutatnak, hogy a regionális tudományok új siker- (illetve új versenyképesség-) felfogása születésének vagyunk ma tanúi. Az előadók kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy a siker és a versenyképesség fogalma történetileg, térségenként és társadalmi csoportonként változó, továbbá, hogy a gazdasági siker helyett egyre fontosabb a társadalmi értelemben is sikeres fejlődés felfogás.

A siker, illetve a versenyképesség komplex értelmezését alkalmaztuk egy nemzetközi kutatásban, a Programme Internationale de Cooperation Scientifique, az ún. PICS kutatás keretében, amely az MTA Szociológiai Kutatóintézet és a CNRS–Universit s de Paris VIII („Dynamiques sociales et recomposition des espaces”) együttműködése keretében jött létre. (A téma magyar felelőse Szirmai Viktória, a munkába a csoport fiatal kutatói is bekapcsolódtak.) A kutatás fő ir ny t a címe is

mutatja: „L'évolution des rapports sociaux entre espaces urbains et espaces ruraux. Mécanismes locaux et évaluation des effets de l'entrée dans l'Union Européenne de la Hongrie et de la Pologne” (A városi és a falusi terek közötti társadalmi kapcsolatok fejlődése. Az EU-ba lépés helyi társadalmi mechanizmusokra gyakorolt hatásai).

A vizsgálat kiindulópontja az volt, hogy a térségi versenyképesség a város és környéke kooperációjától, a térségi, a regionális, a város és környéke gazdasági, politikai és társadalmi együttműködésétől, a korábbi évtizedekben jellemző hierarchikus viszonyok átalakulásától, a verseny és az együttműködés új gyakorlatától is függ.

A kutatás eddigi eredményei szerint az európai integráció, a városok versenyében azok a térségek illetve városok vannak hosszú távon előnyös helyzetben, amelyek:

1. a rendszerváltozást követő – területileg igen differenciáltan jelentkező – gazdasági, társadalmi és politikai válságot alapvetően megoldották, amelyek fokozatosan végrehajtották a gazdasági szerkezet átalakítását, diverzifikálását a piaci követelményeknek megfelelően, amelyek megnövelték a térségi és a városi funkcióikat,
2. a környezetükkel, a szélesebb térségükkel szoros gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi kapcsolatokat, egyenrangú partneri viszonyon nyugvó kooperációkat alakítanak ki, és ennek következtében a térségük (régiójuk) sokoldalú gazdasági és társadalmi centrumaivá válnak, a versenyben elért helyzetük pozitív hatásait kiterjesztik, „igazságosan elosztják”, már csak azért is, mert a térségi, regionális eredményekről van szó. Az európai integrációban különös jelentőségre számíthatnak a térségi, regionális szerveződések, a legkülönbözőbb pályázatok feltétele a területi együttműködés,
3. az érintett társadalmi csoportok integrálására törekcszenek, amelyek a szegényebb társadalmi csoportok problémáit kezelik, amelyek választ adnak az „underclass” problematikára, és amelyek a középosztály érdekeit és (az innovációs folyamatokban kitüntetett szerepet játszó) elit csoportok szempontjait is figyelembe veszik,
4. és a társadalmi, gazdasági, ökológiai és a területi, térségi, regionális konfliktusok feltárására, megelőzésére és kezelésére is képesek (Szirmai–A. Gergely–Baráth–Molnár–Szépvölgyi 2001).

A területi, társadalmi folyamatok alakulása, az urbanizáció problematikája

Az MTA RKK NYUTI Közép-dunántúli Kutatócsoport egyik legfontosabb kutatási problematikája a területi, társadalmi folyamatok, az urbanizáció alakulása. A nemzetközi trendek alapján ismert, hogy a 20. század globális urbanizációs folyamatai a korábbi időszakokhoz képest sokkal kedvezőtlenebb társadalmi következményekkel jártak, területi egyenlőtlenségekkel, térbeli társadalmi elkülönüléssel, szegregációval, a nagyvárosi (városi) szegénység, a deviancia, a

bűnözés növekedésével, a természeti környezet rohamos romlásával, és az ebből is adódó egészségkárosodással, a különböző társadalmi csoportok közötti éles társadalmi konfliktusokkal.

A nagyvárosok (nagyvárosi régiók), de a városok különböző típusai sem képesek a társadalmi feszültségek miatt a központi szerepeiket betölteni, a különböző területi szintek között közvetíteni, képtelenek a globális világ, a nemzet, a régió, a térség stb. gazdasági, társadalmi, politikai központjai, az innováció motorjai lenni (nem képesek közvetíteni a különböző szintek között, így például a globális és a helyi gazdaság vagy társadalom között). A területi társadalmi egyenlőtlenségek és a belső társadalmi feszültségek akadályozzák a városok fejlődését, a gazdaság, a városi funkciók működését, megterhelik a város társadalmi életét, komoly többletköltségekkel is járnak.

2001-ben a kutatócsoport fő feladata a következő év urbanizációs vizsgálatának elméleti megalapozása, a nemzetközi trendek áttekintése, az európai, illetve az amerikai urbanizációs, közte a szuburbanizációs folyamatok elemzése, a nemzetközi, a hazai és a vizsgált térségre jellemző folyamatok összevetése volt.

2002-ben az elméleti munka alapján megvizsgáljuk, hogy milyen globális urbanizációs szakaszok érzékelhetők Székesfehérvár esetében, megkezdődött-e és milyen jellegzetességekkel a szuburbanizáció folyamata, mi jellemző a gazdasági és társadalmi szuburbanizációra, milyen térségi társadalmi konfliktusokban nyilvánulnak meg az adott mechanizmusok.

A kutatás az urbanizációt, és annak egyik főbb folyamatát, a szuburbanizációt több szempontból közelíti, részben a gazdaság decentralizációját, részben a társadalmi rétegek főbb költözési irányait, a gazdasági folyamatokon túl társadalmi, politikai és területi meghatározottságokat, életmód igényeket is vizsgál. Miközben feltárja a szuburbanizáció társadalmi hatásait, közte konfliktusait, a környezeti ártalmak szociális vonzatait is, a térségi társadalmi szerkezet változásait, a szegregációs folyamatokat, a különböző típusú települések, kistérségek ennek révén is megvalósuló együttműködését vagy éppen konfliktusait. A települések versenyképességére, gazdaságára gyakorolt komplex hatásokat is elemzi.

Erre azért is szükség van, mert a városi társadalmak (főként vezetők) többnyire igen negatívan élik meg a szuburbanizáció folyamatát, amely a tehetősebb városi polgárok kiköltözésében, szegényebb társadalmi csoportok városközponti beáramlásában is jelentkezik. A negatív hatások mellett azonban látni kell, hogy a szuburbanizáció nemzetközi trendje hazai megnyilvánulásáról van szó, amelyet a gazdaság és az infrastruktúra, a társadalom dekoncentrációja alapoz meg. Az európai nagyvárosok szuburbanizációs folyamata az amerikai sajátosságoktól lényegesen eltérő módon, kisebb konfliktusokkal játszódik le. Az előrelátás, a tudatos területi és várospolitikai beavatkozások esetében a szuburbanizációs probléma kezelhető, a kedvezőtlen hatások csökkenthetők. Többek között a belváros rehabilitációja segítségével is. Ezzel előbbre hozható a szuburbanizációt követő reurbanizáció szakasza, amely a városrehabilitáció hatására bekövetkezett dzsentrifikációt, a tehető, polgári rétegek visszaköltözését (esetleg a kisebb

mértékű szuburbanizációt is) jelenti. Számos európai nagyvárosban (közte például Budapesten is) a két folyamat egyidőben zajlik le, a megfelelő területi, várospolitikai koncepció alapján időben elkezdett városrehabilitáció következtében a tehetős társadalmi csoportok nem költöznek ki a városból.

A társadalmi konfliktusok problematikája

A nemzetközi szakirodalom szerint a területi folyamatok alakulása, a területi problémák megoldása, egy térség jövője, a versenyképesség és a siker döntő mértékben függ a gazdasági, a területi, az infrastrukturális adottságok, az innovációt generáló fejlesztési koncepciók, stratégiai jövőképek mellett a társadalmi tényezőktől, az érintett társadalmi csoportok érdekeitől, a társadalmi csoportok és szereplők formális, intézményesített vagy informálisan működő érdekérvényesítő képességeitől, a társadalmi részvételtől, valamint attól, hogy a területi politika, a várospolitika törekszik-e a társadalmi érdekkonfliktusok feltárására, kezelésére.

A kutatócsoport hosszú távú feladatai között ezért is kiemelten lényeges a társadalmi konfliktusok kutatása, a konfliktusszemlélet alkalmazása. Ezért a konkrét kutatások szintjén mindig törekszünk a különböző területi szintek társadalmainak, a különböző társadalmi csoportoknak és szereplőknek a makrofolyamatokkal, a konkrét fejlesztési stratégiákkal és koncepciókkal kapcsolatos érdekeinek a feltárására, az előnyös és a hátrányos társadalmi pozíciójú népeség körének a kiderítésére.

A társadalmilag hátrányos helyzetű csoportok problematikája külön is centrális vizsgálati kérdés, a nagyobb városok, így Székesfehérvár, Veszprém, de Dunaújváros, Tatabánya jövője, hosszú távú versenyképessége is függ a szegénység-problematika feltárásától és kezelésétől is.

Kiemelt kutatási cél a különböző szintű térségek középrétegei helyzetének, érdekviszonyainak a vizsgálta, a lehetséges érdekkonfliktusok felderítése részben konkrét ügyek, fejlesztési elképzelések kapcsán, részben a regionális, a megyei, a várospolitikai kapcsolatrendszerekben. A különböző szintű térségek legmarkánsabb társadalmi csoportjait adják, így tőlük alapvetően függ a vizsgált területi szintek fejlődése, jelene és jövője is.

A térség jövője, a siker, a felzárkózás esélyei szempontjából mérvado, hogy a döntéshozók mennyire látják át a társadalmi, gazdasági, területi folyamatok kedvező és kedvezőtlen következményeit, mit tesznek a negatív hatások kivédéséért, és hogyan támogatják a pozitív folyamatok érvényesülését. Kutatói felfogásunk szerint ezért nélkülözhetetlen a különböző területi szinteken élő gazdasági, politikai és civil társadalmi elitcsoportok, a döntéseket befolyásolni képes társadalmi szereplők viszonyainak, érdekeltségeinek, jövőképeinek a vizsgálata is.

Irodalom

- Enyedi Gy. (2000) Globalizáció és a magyar területi fejlődés. – *Tér és Társadalom*. 1. 1–10. o.
- Innovative Policies for Sustainable Urban Development. The Ecological City.* (1996) Paris, Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Keune M. (2001) Helyi fejlődés, intézmények és konfliktusok a poszt-szocialista Magyarországon: áttekintés. – Keune M.–Nemes Nagy J. (szerk.) *Helyi fejlődés, intézmények és konfliktusok a magyarországi átmenetben*. Budapest, ELTE Regionális Földrajzi Tanszék. 7–23. o.
- Major trends characterizing human settlements development in the ECE region.* (1998) New York and Geneva, Economic Commission for Europe United Nations.
- Makó Cs.–Ellingstad M.(1999) Globalizáció, közvetlen külföldi tőkebefektetések és a vezetői gyakorlat modernizációja. – *Szociológiai Szemle*. 4. 40–58. o.
- Nemes Nagy J. (2001) Az ezredvég regionális folyamatai Magyarországon: átfogó átalakulás-egyedi fejlődési pályák. – Keune M.–Nemes Nagy J. (szerk.) *Helyi fejlődés, intézmények és konfliktusok a magyarországi átmenetben*. Budapest, ELTE Regionális Földrajzi Tanszék. 23–35. o.
- Sassen, S. (2000) New Frontiers Facing Urban Sociology at the Millennium. – *The British Journal of Sociology*. January–March, 143–161. o.
- Szirmai V.–A.Gergely A.–Baráth G.–Molnár B.–Szépvölgyi Á. (2001) *Tatabánya és térsége (Tata és Oroszlány) társadalmi gazdasági kapcsolatrendszerei*. Budapest, MTA Szociológiai Kutatóintézet. Kutatási zárótanulmány.
- Territorial Development Urban Policy in Germany, Towards Sustainable Urban Development.* (1999) Paris, OECD.
- Wilheim, J. (1996) Introduction, les problèmes de la ville dans une periode de transition.–*Revue internationale des sciences sociales*. Mars, 147. o.

SOCIAL CHALLENGES OF SPATIAL DEVELOPMENT – MISSIONS OF A RESEARCH GROUP

VIKTÓRIA SZIRMAI

The mission of Central Transdanubian Research Group (of HAS CRS WHRI) established on 1st September, 2000 was determined by several long-term strategic research aim. The most important ones of these are the research of spatial, regional development, economic, social and environmental processes, problems, conflicts and future trends of Székesfehérvár county ranked city, Fejér county and the Central Transdanubian region; the establishment of the science background for development decisions in regional, county and city level; the analysis of socio-economic processes determining the organisations of Central Transdanubia; the support of these organisations; ensuring the availability of the main research results to the local, county level, regional partners to put it into practice and to scientific actors; the enrichment of relationships between the city, the county, the region and the international and the Hungarian academic public life; the organisation of academic forums and conferences. And last but not least the establishment of the Hungarian and international professional prestige of the research group.